

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.07>

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТНИХ БІРЖ В УКРАЇНІ

Ковалевич Ігор Ігорович,
аспірант кафедри господарського
права і процесу
(Національний університет «Одеська
юридична академія», м. Одеса, Україна)

Статтю присвячено дослідженню правового регулювання ринку обігу віртуальних активів та діяльності криптовалютних бірж в Україні. У статті проаналізовано новації національного законодавства у контексті впровадження підґрунтя для правового регулювання діяльності криптовалютних бірж як суб'єктів ринку віртуальних активів. Зокрема розглянуто положення Закону України «Про віртуальні активи», як майбутньої правової основи легалізації діяльності криптовалютних бірж та ринку віртуальних активів в цілому. У статті висвітлено позитивні та проблемні аспекти регулювання даного закону.

Встановлено характерні ознаки для розмежування основних видів криптовалютних бірж та визначено понятійно-категоріальний апарат дослідження. Проаналізовано сутність понять, що закріплюються законом України «Про віртуальні активи», а також основних вимог та передумов для ведення діяльності постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів до яких також можна віднести діяльність криптовалютних бірж. Окрім цього здійснено аналіз положень Закону України «Про віртуальні активи» в розрізі прогнозування впливу положень закону на ринок віртуальних активів після набрання ним чинності.

Охарактеризовано порядок реєстрації, ліцензування діяльності постачальників послуг пов'язаних з оборотом віртуальних активів, що встановлюється законом, а також проаналізовано міжнародний досвід нормативного регулювання діяльності криптовалютних бірж на прикладі Канади. Підкреслено важливість визначення правових механізмів державного регулювання, нагляду та моніторингу за діяльністю криптовалютних бірж, доопрацювання положень закону, а також необхідність подальшого дослідження даної теми статті.

Проведене дослідження в цілому висвітлює складність регулювання нових правовідносин, які активно впроваджуються глобальним інформаційним середовищем.

Ключові слова: правове регулювання, віртуальні активи, криптовалютна біржа, постачальники послуг пов'язаних з оборотом віртуальних активів.

LEGAL ASPECTS OF REGULATING CRYPTOCURRENCY EXCHANGES IN UKRAINE

Kovalevych Ihor Ihorovich,
PhD Student at the Department
of Commercial Law and Procedure
(National University "Odesa Law
Academy", Odesa, Ukraine)

The article is devoted to the study of legal regulation of the virtual assets market and activities of cryptocurrency exchanges in Ukraine. The article analyses the innovations

of national legislation in the context of introducing a framework for legal regulation of cryptocurrency exchanges as virtual asset market participants. In particular, the author considers the provisions of the Law of Ukraine "On Virtual Assets" as the future legal basis for legalisation of cryptocurrency exchanges and the virtual asset market in general. The article highlights the positive and problematic aspects of regulation of this law.

Characteristic features for distinguishing between the main types of cryptocurrency exchanges are identified and the conceptual and categorical apparatus of the study is defined. The article analyses the essence of the concepts enshrined in the Law of Ukraine "On Virtual Assets", as well as the basic requirements and prerequisites for the activities of service providers related to the turnover of virtual assets, which can also include the activities of cryptocurrency exchanges. In addition, the article analyses the provisions of the Law of Ukraine "On Virtual Assets" in the context of forecasting the impact of the provisions of the Law on the virtual assets market after its entry into force.

The author characterizes the procedure for registration and licensing of service providers related to the turnover of virtual assets established by law, and also analyzes the international experience of regulatory regulation of cryptocurrency exchanges on the example of Canada. The author emphasizes the importance of determining the legal mechanisms for state regulation, supervision and monitoring of cryptocurrency exchanges, and of finalizing the provisions of the law, as well as the need for further research on this topic.

This study highlights the complexity of regulating new legal relations which are being actively implemented by the global information environment.

Key words: legal regulation, virtual assets, cryptocurrency exchange, providers of services related to the turnover of virtual assets.

Постановка проблеми. Ринок обігу криптовалюти та інших віртуальних активів давно присутній в Україні, не дивлячись на правову невизначеність регулювання останнього. Істотним кроком в питанні регулювання ринку криптовалют стало підписання 15 березня 2022 року Президентом України Закону України «Про віртуальні активи» (надалі – «Закон»).

Закон вступить в дію лише з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами». Наразі було підготовлено декілька редакцій змін до податкового законодавства, що направлені на врегулювання питання оподаткування операцій з віртуальними активами.

Разом із тим, аналіз положень Закону є актуальним в частині прогнозування впливу останнього на ринок віртуальних активів після набрання чинності, зокрема на криптовалютні біржі – як одного з ключових учасників ринку.

Ступінь розробленості теми. Варто зазначити, що питання правового регулювання діяльності криптовалютних бірж та його ефективності не набуло поширення серед наукових досліджень, що й обумовлює актуальність даної теми дослідження.

Аналізом окремих аспектів теми даної статті займалися такі вчені, як: А. Н. Бегер, Н. П. Варфоломеева, О. Г. Волевіз, Н. Ю. Голубева, О. І. Зайцева, О. В. Железов, А. В. Квітка, Д. П. Купріянов, В. А. Кутирін, К. Г. Некіт, К. В. Нікітін, К. В. Сомік, А. В. Федоров та інші.

При цьому існує багато важливих питань, які досі не врегульовані в правовому полі та не досліджені науковцями. Зокрема наразі існує необхідність визначення правових механізмів державного регулювання, нагляду та моніторингу за діяльністю криптовалютних бірж.

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних питань правового регулювання діяльності криптовалютних бірж.

Виклад основного матеріалу. Насамперед необхідно визначити понятійно-категоріальний апарат дослідження, таких термінів як «криптовалютна біржа» та встановити характерні ознаки функціонування останніх. На жаль, визначення криптовалютової біржі не міститься ані «Кембриджський словник», ані положення чинного законодавства.

Відповідно до визначення з веб-сайту криптовалютової біржі «WhiteBIT», криптовалютна біржа – це платформа де зареєстровані приватні особи або компанії, які можуть купувати, продавати та торгувати криптовалютою [1].

Незалежна організація, що займається фінансовими пропозиціями «Unionstandardbank» визначає криптовалютну біржу, як майданчик на якому користувач може купувати та продавати цифрові валюти в режимі онлайн [2].

Проаналізувавши характерні ознаки функціонування криптовалютних бірж, останню можна визначити, як онлайн платформу через яку користувачі (приватні особи або компанії) можуть купувати, зберігати й продавати віртуальні активи. Іншими словами криптовалютна біржа – це одночасно банк та міжбанк, де можна купувати та брати участь у торгах. Адже криптовалютна біржа – це своєрідне поєднання біржі акцій та банку, тільки замість акцій, торгівля здійснюється різними віртуальними активами (криптоактивами).

Наступним важливим елементом для дослідження правового регулювання криптовалютних бірж – є розмежування їх різновидів. Зокрема криптовалютні біржі існують у двох істотно відмінних проявах – як CEX та DEX біржі.

CEX біржа – централізована біржа, яка використовує третю сторону для полегшення транзакцій між продавцями та покупцями таких, як купівля біткоїна чи іншого віртуального активу. Транзакції на CEX біржах відбуваються подібно операціям в традиційних банках, який служить стороннім посередником, що з'єднує покупця та продавця у фінансових транзакціях. Біржі за таке посередництво беруть відповідну плату у вигляді комісій за кожну транзакцію.

Централізовані біржі, як правило, високоліквідні, що на практиці означає легкість та швидкість конвертації одного активу в інший без впливу на його ринкову ціну. Окрім цього CEX біржі надають можливість конверсії валют по типу фіат – криптовалюта та криптовалюта – фіат. Тобто на централізованих біржах можна купити біткоїни за гривню або іншу фіатну валюту.

Наступною характерною ознакою централізованих бірж, є те, що останні, здебільшого вимагають від користувачів проходження процедури «KYC», що полягає у розкритті даних, що дозволяють ідентифікувати та верифікувати особистість кожного користувача.

Однією з найсуттєвіших відмінностей централізованих бірж від децентралізованих – є фінансова регуляція з боку сторонніх органів. Так, CEX біржі підпадають під дію фінансових регуляцій, які можуть змінювати правила функціонування, до прикладу, доступ до біржі може бути обмежений для користувачів з боку держави або інших інституцій.

Прикладом централізованої біржі може бути українська криптобіржа «WhiteBIT», яка надає можливість торгівлі та обміну криптоактивами, фіатними валютами.

Надалі розглянемо DEX біржу, яка є антиподом централізованій біржі за своїми характерними ознаками.

DEX біржа – децентралізована біржа, яка надає платформу для взаємодії користувачів, що хочуть купити чи продати віртуальний актив. Водночас сама біржа не виступає прямим посередником при здійсненні транзакцій між покупцем та продавцем. DEX біржі регулюються виключно механізмами блокчейну. Це дозволяє двом сторонам брати участь в однорівневих транзакціях «віч-на-віч» за мінімальну плату.

Прикладом DEX біржі – є «WhiteSwap», біржа з українським корінням, яка наразі працює на блокчейнах типу «Ethereum» чи «Tron» і пропонує користувачам різні «пули ліквідності» (пари для обміну віртуальних активів).

Використання DEX біржі не вимагає від користувача проходження процедури верифікації. На децентралізованих біржах користувачі встановлюють власні правила за рахунок використання технології «смартконтрактів», що відкриває доступ кредитних та ощадних продуктів. У більшості випадків DEX біржі пропонують виключно обмін однієї криптовалюти на іншу.

З огляду на таку незалежність DEX біржі фактично не піддаються регулюванню з боку держави та інших фінансових регуляторів (окрім законів математики).

Таким чином, якщо розглядати правове регулювання діяльності криптовалютних бірж, то аналізу підлягає саме CEX біржі з огляду на технічну можливість впливу на діяльність останніх. В Україні можна виділити декілька криптовалютних бірж: KUNA, WhiteBIT, BTC TRADE UA, QMALL. При цьому регулювання діяльності криптовалютних бірж в Україні, як і в більшості країн світу, обмежується на рівні державної реєстрації юридичної особи. Зокрема криптовалютні біржі в Україні здійснюють діяльність, як товариства з обмеженою відповідальністю з видом діяльності «консультування з питань інформатизації».

Щодо інших обов'язкових правил для здійснення діяльності криптобірж в Україні, то вони наразі відсутні. Водночас набрання чинності Закону покликано змінити ситуацію, що склалася.

Перш за все, необхідно відзначити, що Закон не використовує термін «криптовалютна біржа», та на противагу ньому використовується поняття «постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів».

Зокрема пункт 8 статті 1 Закону зазначає, що «постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, виключно суб'єкти господарювання – юридичні особи, які провадять в інтересах третіх осіб один або декілька з таких видів діяльності: зберігання або адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів; обмін віртуальних активів; переказ віртуальних активів; надання посередницьких послуг, пов'язаних з віртуальними активами».

Здійснивши аналіз даного визначення, можна зробити висновок, що термін «постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів» (далі – Постачальники послуг) за своїм змістом охоплює діяльність криптовалютних бірж.

Таким чином положення Закону направлено серед іншого також на регулювання діяльності криптовалютних бірж. Даним Законом також вперше на рівні законодавства закріплюється обов'язок державної реєстрації юридичних осіб для здійснення діяльності криптовалютних бірж, яку наразі можна здійснювати без відповідної реєстрації.

Закон у пункті 12 статті 1 розмежовує учасників ринку віртуальних активів на постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів (далі – Постачальник) та на будь-яких осіб, які здійснюють операції з віртуальними активами у своїх інтересах. Запропоноване розмежування Закону відповідає практичній ситуації на ринку віртуальних активів, що склалася.

Серед інших новацій Закону варто виокремити запровадження суворих та вимогливих правил до реєстрації та діяльності Постачальників. Частиною 5 статті 9 Закону встановлюються наступні вимоги до Постачальників: юридична особа, керівники, головний бухгалтер, власники істотної участі та кінцеві бенефіціарні власники якої мають бездоганну ділову репутацію; яка має сформований статутний капітал у розмірі, встановленому цим Законом, та може підтвердити законність отримання коштів,

що були направлені на формування статутного капіталу юридичної особи; яка відповідає іншим встановленим цим Законом вимогам.

Терміни «структура власності» та «бездоганна ділова репутація» вживаються в цьому Законі у значеннях, наведених у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Відповідно до положень Закону, Постачальником послуг може бути іноземна юридична особа, яка є учасником ринку віртуальних активів, за правом іноземної держави провадить діяльність, як постачальник послуг у порядку та на умовах, визначених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку з урахуванням вимог та обмежень, визначених цим Законом.

При цьому частиною 4 статті 9 Закону, встановлено обмеження щодо Постачальників, зокрема Постачальником не може бути юридична особа, яка прямо чи опосередковано пов'язана з державою-окупантом або державою-агресором, що визнана Верховною Радою України у відповідному порядку.

Так, відповідно до Закону, Постачальником не може бути юридична особа: яка зареєстрована відповідно до законодавства держави, визнаної Верховною Радою України державою-окупантом або державою-агресором; яка має місцезнаходження на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-окупантом або державою-агресором; керівники, головний бухгалтер, власники істотної участі та кінцеві бенефіціарні власники якої є громадянами держави, визнаної Верховною Радою України державою-окупантом або державою-агресором; яка є особою, яка прямо чи опосередковано контролюється у значенні, наведеному у статті 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції», резидентами іноземної держави, визнаної Верховною Радою України державою-окупантом або державою-агресором, або діє в їхніх інтересах та інші обмеження закріплені частиною 4 статті 9 Закону.

Вказані обмеження стосуються виключно Постачальників та не поширюються, на інших учасників ринку, які здійснюють операції з віртуальними активами у власних інтересах.

Одним з найсуттєвіших критеріїв щодо отримання права на здійснення діяльності Постачальника – є наявність статусу фінансової установи, згідно з частиною 7 статті 9 Закону. Відповідно до пункту 65 статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», фінансова установа – це юридична особа, яка отримала ліцензію на здійснення діяльності з надання фінансових послуг, основним видом діяльності якої є діяльність із надання фінансових послуг [3].

Отже, з набранням чинності Закону, діяльність криптобірж підлягатиме ліцензуванню. Запровадження таких обмежень відповідає практиці нормативного регулювання діяльності криптовалютних бірж в Канаді, де їхня діяльність була врегульована ще у 2014 році, коли генерал-губернатор Канади схвалив законопроект, згідно з яким такі біржі підлягають реєстрації в Канадському центрі аналізу фінансових операцій і звітності та зобов'язані дотримуватися законодавства у галузі протидії легалізації (відмиванню) доходів. Так, без відповідної реєстрації криптобіржі, біржа не зможе відкрити рахунок у банку Канади [4].

Більше того, щоб стати Постачальником, необхідно буде отримати відповідний дозвіл та мати сформований статутний капітал у розмірах передбачених Законом, щодо конкретних видів послуг, що будуть надаватися Постачальником. До прикладу, розмір статутного капіталу для резидентів України – постачальників послуг з обміну віртуальних активів має становити не менше 35 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Розмір статутного капіталу для нерезидентів України – постачальників

послуг з обміну віртуальних активів має становити не менше 175 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Серед наведених вимог, окрему увагу необхідно звернути на те, що для того, щоб отримати дозвіл на надання послуг пов'язаних з оборотом віртуальних активів Постачальнику не достатньо лише мати визначений Законом розмір коштів для формування статутного капіталу. Також необхідно підтвердити документально, що статутний капітал не сформований за допомогою коштів джерело походження, яких не можливо встановити за допомогою відповідних документів чи їх копій [5].

Заява на отримання дозволу подаватиметься до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку з одночасною оплатою плати за видачу дозволу в залежності від виду послуг, що планується надавати Постачальником: для українських резидентів від 68 000,00 грн до 136 000,00 грн, а для нерезидентів – від 340 000,00 грн до 680 000,00 грн.

Видача (відмова у видачі, переоформлення, анулювання) дозволу на надання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, здійснюватиметься у встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку порядку (далі – НКЦПФР).

Разом з заявою на видачу дозволу, Закон також визначає необхідні документи, які містять інформацію про: ділову репутацію кінцевих бенефіціарних власників, власників істотної участі; ідентифікаційні дані, ділову репутацію та професійний досвід керівників заявника, ділову репутацію заявника; ідентифікаційні дані, професійний досвід та бездоганну ділову репутацію засновників заявника, голови та членів колегіального виконавчого органу (особи, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу), голови та членів наглядової ради (за наявності) такої юридичної особи.

Строк розгляду заяви на видачу відповідного дозволу встановлено в розмірі 30 днів, а сам дозвіл видаватиметься строком на один рік. Варто зазначити, що Закон не передбачає порядку продовження строку дії дозволу. З огляду на зазначене слідує висновок, що плата за видачу дозволу буде вноситися щорічно при подачі заяви.

Відомості про видачу, переоформлення, анулювання дозволу на надання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, вносяться Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку до Державного реєстру постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів на безплатній основі.

На Постачальників також покладаються спеціальні обов'язки: надання необхідної, доступної та достовірної інформації про себе, правила своєї роботи, вичерпний перелік умов здійснення операцій, а також про наявні можливості захисту прав користувачів та інших учасників ринку віртуальних активів за запитами інших учасників ринку віртуальних активів. При цьому порядок надання такої інформації визначається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку згідно з частиною 3 статті 9 Закону.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що сфера діяльності криптовалютних бірж наразі залишається досить невизначеною, не дивлячись на прийнятий Закон. Поки Закон не набрав чинності діяльність криптобірж залишається поза межами регулювання правового поля. Більше того, положення прийнятого Закону перебувають на етапі формування і розвитку, а отже, не є досконалими, зокрема Закон не встановлює конкретних механізмів контролю діяльності Постачальників після реєстрації (передбачено тільки декларативні повноваження для Національного банку України та НКЦПФР), не врегульовує діяльність DEX бірж, які також активно здійснюють свою діяльність в Україні. Зазначене пов'язано з тим, що діяльність криптобірж є досить новим явищем, що потребує подальшого вивчення з боку науковців, при чому, не тільки з економічної точки зору, а й юридичної.

Список використаних джерел:

1. Посилання на визначення з веб-сайту криптовалютної біржі «WhiteBIT». URL: <https://blog.whitebit.com/uk/what-is-a-cryptocurrency-exchange/>
2. Посилання на визначення з веб-сайту незалежної організації «Unionstandardbank». URL: <https://unionstandardbank.com/pro-nas>
3. Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>
4. Електронний ресурс. URL: <https://crystalblockchain.com/articles/2021-crypto-regulations-in-canada/>
5. Фурман В. Регулювання криптовалют в Україні: що передбачає Закон про віртуальні активи. LIGA ZAKON. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analytcs/210170_regulyuvannya-kriptovalyut-v-ukran-shcho-peredbacha-zakon-pro-vrtualn-aktivi